

El Parc Natural de Cap de Creus.

Una gestió sostenible per al segle XXI

Victòria Riera i Aragó

LA PENÍNSULA DEL CAP DE CREUS i la serra de Roda o de Verdera, darrer contrafort pirinenc dins la Mediterrània, es localitzen a l'extrem septentrional del litoral empordanès i són continuació de la serra de l'Albera. Formen part d'un petit territori muntanyós, de prop de 9.900 hectàrees, envoltat per la Mediterrània en la major part del seu perímetre. Aquest espai està delimitat a l'interior per la línia de contacte entre les muntanyes i la plana del golf de Roses, a la part meridional, i per la riera de Valleta, a la part septentrional. Administrativament les seves terres estan incloses dins els municipis de Cadaqués, Llançà, Palau-saverdera, Pau, el Port de la Selva, la Selva de Mar, Vilajuïga i Roses.

Un espai singular

El clima és típicament mediterrani, caracteritzat per la manca d'hiverns molt freds i l'existència d'estius força eixuts, amb precipitacions poc previsible que acostumen a variar d'un any a l'altre. La tramuntana, vent de component nord intens, constitueix el tret climàtic més singular de la zona. Aquest vent, sec i fred, pot arribar a velocitats de més de 120 km/h, i pot bufar una mitjana de tres dies seguits sense interrupció. La seva activitat modela tant el relleu com la vegetació.

El relleu és molt abrupte. Com a pics més elevats destaquen el puig Pení (605 m), el puig Alt (490 m) i el puig de l'Àliga (462 m). Aquests turons formen part d'un terreny molt accidentat, on nombrosos torrents i rieres excaven el seu curs i originen un paisatge de petites però escarpades valls i barrancs amb pendents molt pronunciats.

Aquest perfil, que penetra 10 km al mar respecte de la línia general del litoral de la Costa Brava, dona lloc a una costa molt retallada, amb una successió de petites cales, penya-segats, puntes i illots.

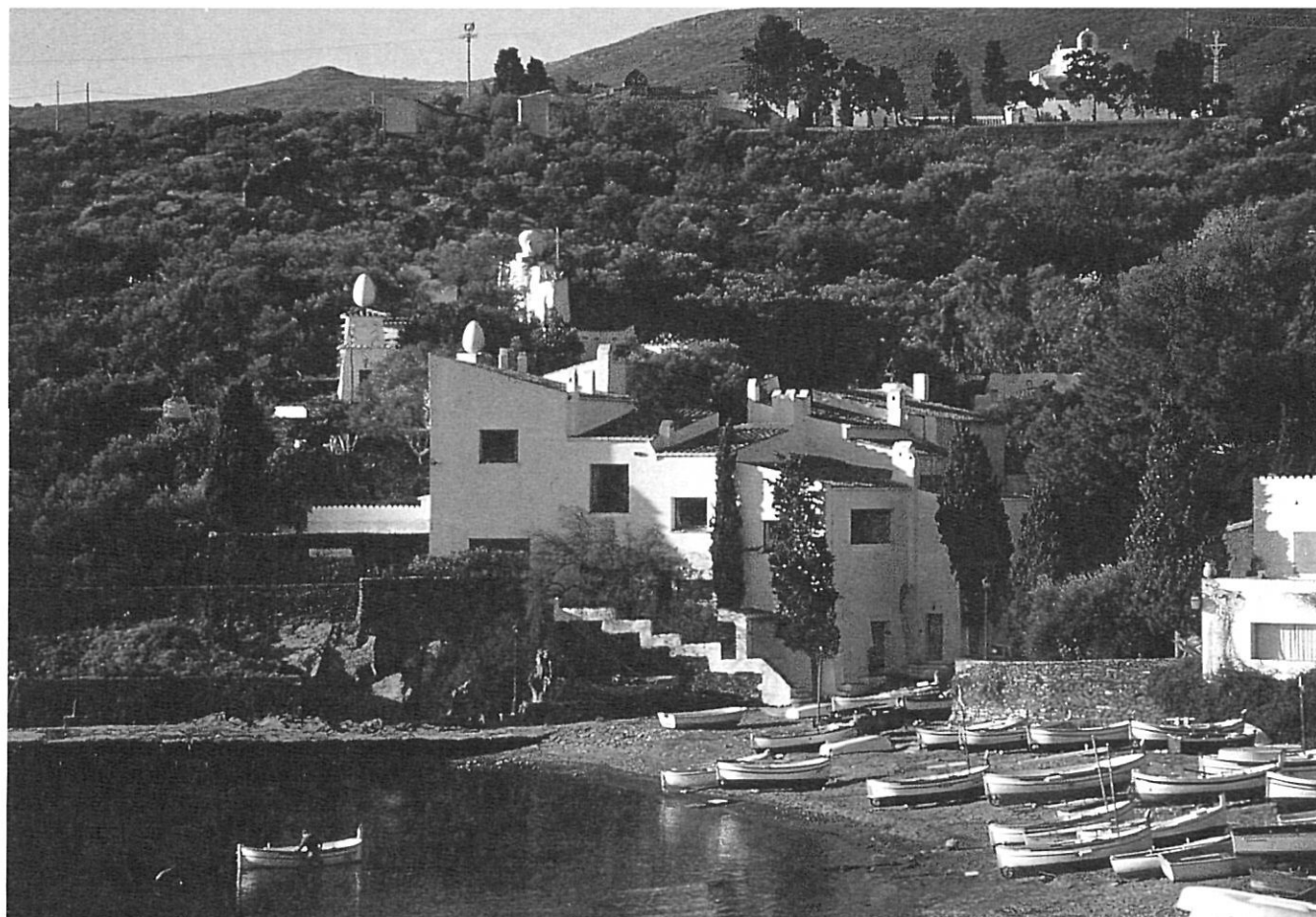
La península del cap de Creus i la serra de Verdera són considerats espais de primer ordre, de notable diversitat biològica i d'una singularitat tant geològica com biològica. A Catalunya no trobem cap altra zona amb una extensió similar i tan poc humanitzada i explotada; té unes característiques incomparables, representades pels seus ecosistemes marins i litorals terrestres, i una flora excepcional, tant per la seva diversitat com per la seva raresa.

El destacat paisatge geològic, de trets únics dins l'entorn de la Mediterrània, ens permet entendre l'evolució dels fenòmens metamòrfics, de plegament i de zonació d'estructures de cisallament. Des del punt de vista geològic el substrat és format per esquists, gresos i quarsites amb aflorament de pegmatites, que en les franges més costaneres adopten, a conseqüència de l'erosió eòlica, una morfologia ben peculiar.

El caràcter mediterrani de la seva vegetació es deu a la forta influència del mar i a l'escassa altura de la zona. La major part de la superfície està coberta per brolles silícicoles o bé per mosaics d'aquestes amb prats secs mediterranis. Es considera que aquesta mena de vegetació prové de la degradació d'antigues formacions forestals que han estat repetidament assolades pels incendis. No cal dir que els focs són importantíssims a tota la zona. Només en el període 1968-1986 s'han enregistrat a la península del cap de Creus un total de 21.041 hectàrees cremades, una xifra superior a la superfície total del seu territori.

L'abandó massiu dels conreus de la vinya i l'olivera en els últims anys ha donat pas a l'ocupació del terreny per brolles que sovint han arribat a formar unitats preforestals, les quals han donat lloc en alguns casos a petits boscos. Això contrasta amb zones properes a la mar, on la nuesa del paisatge vegetal, per l'exposició al vent, a la salabror i la textura rociosa del sòl, dificulta el poblament. Trobem també vegetació a diversos sectors de la riera de Valleta, on prosperen els verns (*Ahnus glutinosa*), i a les zones obagues de la serra de Roda, on hi ha formacions d'avellanosa; així com en moltes zones de prats, on apareixen nombrosíssimes espècies de petites herbes, amb la presència d'un estrat herbaci alt constituït per llistonars (*Brachypodium retusum*).

La diversitat d'hàbitats i l'escassa presència humana fora dels espais urbans i, en alguns casos, litorals, fa que la península del cap de Creus sigui molt rica en població faunística. L'avifauna és la més diversificada i interessant, i cal remarcar-ne espècies nidificants com el corb marí emplomallat (*Phalacrocorax aristotelis*) o el milà reial (*Milvus milvus*). Això fa que aquesta zona sigui un lloc privilegiat per al control i l'observació d'ocells migratoris. És de destacar també la presència de la tortuga de rierol (*Mauremys caspica*) i la tortuga mediterrània (*Testudo hermanni*), ambdues espècies amenaçades de desaparició en aquesta zona.

Parc Natural de Cap de Creus

La casa de Salvador Dalí a Portlligat, Cadaqués.

Pel que fa als dominis de l'àmbit subaquàtic, hi ha nombroses espècies que configuren un paisatge submarí de gran riquesa natural, amb una flora i una fauna excepcionals. Destaquen, als substrats tous, les biocenosis presents als prats de fanerògames (*Posidonia oceanica*, *Cymodocea* sp.), que constitueixen en el cas de la *Zostera marina* una de les escasses poblacions a la Mediterrània occidental. El sistema bionòmic submarí més interessant és el coral·ligen, ja que en aquesta zona se'n localitza un dels enclavaments més grans de tota la Mediterrània. Els vertebrats els trobem representats per tota la fauna piscícola característica del bentos mediterrani.

Cal destacar també dins aquest àmbit la importància que ha assolit l'arqueologia submarina. En el fons marí de les aigües que envolten la península del cap de Creus s'ha trobat un dels jaciments arqueològics submarins més importants de la Mediterrània. Nombroses excavacions al fons marí de la cala Culip han posat de manifest l'existència de restes arqueològiques d'embarcacions provinents de l'època romana i medieval, d'on s'han extret diferents elements d'un indubtable valor patrimonial.

Un darrer aspecte d'innegable rellevància és la presència d'edificacions d'interès historicoartístic, com estructures megalítiques, ermites, masies, etc., disseminades per tot el territori i de les quals el monestir de Sant Pere de Rodes és el monument més destacat.

La planificació dels espais naturals protegits a Catalunya. Marc normatiu. El cas del cap de Creus

La protecció de l'espai natural no es fa d'un dia per l'altre, sinó que és el resultat d'un seguit d'iniciatives i d'un treball constant impulsat per tots aquells sectors implicats. Així va ser el cas del cap de Creus. L'any 1976, quan s'inicià l'època postfranquista, el poble català tenia ganes de participar en la vida política i d'expressar-se en tots els camps, inclòs el naturalista. Aquesta voluntat ja va quedar reflectida en *El llibre blanc de la gestió de la natura als Països Catalans*, coordinat per Ramon Folch, en què es considerava el cap de Creus com una zona de protecció recomanable. Aquesta qualificació va suposar l'inici dels moviments associacionistes, d'àmbit reduït i influència limitada, que varen començar a vetllar per la seva protecció. El boom turístic d'aquells anys va començar a canviar la façana del litoral català, encara que aleshores l'impacte sobre el cap de Creus va ser feble, probablement per les dificultats del terreny i per l'actitud conservacionista de la seva població, que tradicionalment ha mostrat un cert escepticisme vers les influències foranes.

Avançant en el temps, l'any 1978 ICONA presentà l'*Inventario Abierto de Espacios Naturales de Protección Especial*, en el qual estava inclòs el cap de Creus. L'espai que es proposava protegir anava des de la punta Falconera fins a la frontera francesa.

L'any 1980, el departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya elaborà un reconeixement territorial de Catalunya, on es proposava la declaració de diverses zones com a espais naturals a protegir, entre les quals figuraven el cap Norfeu, la serra de Rodes i la vessant nord de la península del cap de Creus, des de Portlligat fins a Llançà.

L'any 1981, la Generalitat va aprovar la Llei 12/1981, de 24 de desembre, per la qual s'establien normes addicionals de protecció dels espais d'especial interès natural afectats per activitats extractives. Atès que el cap de Creus era una de les zones sotmeses a aquestes activitats, necessitava una protecció especial, fet pel qual el departament de Política Territorial i Obres Públiques va incloure aquest espai en la proposta del catàleg de parcs naturals de Catalunya.

Uns quants anys més tard, concretament el 1985, la Generalitat va aprovar la Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals. Aquesta llei proposa com a objectius prioritaris protegir, conservar, gestionar i, si escau, restaurar i millorar la diversitat genètica, la riquesa i la productivitat dels espais naturals de Catalunya, els quals han de ser compatibles amb el desenvolupament i la utilització dels recursos naturals i ambientals, en el marc de la protecció del medi i de l'ordenació racional i equilibrada del territori. També la mateixa llei estableix quatre modalitats d'espais naturals de protecció especial, amb la finalitat de proporcionar uns règims de protecció i de gestió adequats als espais naturals. Aquestes modalitats són les següents: parcs nacionals, paratges naturals d'interès nacional, reserves naturals —que poden ser classificades com a integrals o parcials— i parcs naturals.

Amb la Llei d'espais naturals també es va crear i regular una nova figura de protecció, el Pla d'espais d'interès natural (PEIN). El seu objectiu era la delimitació i l'establiment de les actuacions necessàries per a la protecció bàsica dels espais naturals la conservació dels quals cal assegurar, d'acord amb els valors científics, ecològics, paisatgístics, culturals, socials, didàctics i recreatius que posseeixen.

Tot i que la Llei d'espais naturals data de l'any 1985, no va ser fins a l'any 1992 que es publicà el decret mitjançant el qual es va aprovar el Pla (Decret 328/1992, de 14 de desembre). Aleshores el PEIN ja considerava el cap de Creus com un espai a preservar i protegir.

Altres disposicions han tingut un especial interès en la protecció del cap de Creus: la Llei 63/1988, de 28 de març, per la qual s'estableixen les normes de prevenció d'incendis forestals; o la Llei 9/1995, de 27 de juliol, de regulació de l'accés motoritzat al medi natural. Ambdues han estat de cabdal importància, ja que incideixen sobre dos dels principals problemes que pateix actualment el cap de Creus.

Davant, doncs, d'aquests antecedents i considerant el grau d'interès i la necessitat de preservar la península del cap de Creus com un espai natural de primer ordre, el mes de març de 1996, els departaments d'Agricultura, Ramaderia i Pesca i de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya van redactar el primer avantprojecte de protecció del cap de Creus. A partir d'aquest document, les administracions i els diferents col·lectius implicats van anar treballant per tal d'obtenir un text que

fos àmpliament acceptat i consensuat per tots els col·lectius, especialment pels habitants dels municipis de la zona. Aquest document finalment es va transformar en la Llei 4/1998, de 12 de març, de protecció del cap de Creus.

La Llei de protecció del cap de Creus

El Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 4/1998, de 12 de març, mitjançant la qual es creava el Parc Natural de Cap de Creus i el seu entorn marí, el primer parc natural marítim i terrestre del país. La superfície total del Parc és de 13.886 hectàrees, de les quals 10.813 corresponen a la part terrestre i 3.073 a la marina. Formen part del Parc Natural de Cap de Creus vuit municipis amb els seus territoris: Cadaqués, el Port de la Selva, la Selva de Mar, Llançà, Palau-saverdera, Pau, Roses i Vilajuïga, tots vuit de la comarca de l'Alt Empordà.

Tant en l'àmbit marítim com en el terrestre, i d'acord amb el que disposa la Llei 12/1985, de 13 de juny, d'espais naturals, dins el Parc Natural de Cap de Creus s'estableixen tres de les modalitats d'espais naturals de protecció especial. Així, tenim zones de parc natural, zones de paratges naturals d'interès nacional i reserves naturals, ja siguin parcials o integrals, amb un grau de protecció que va de menys a més intensitat. Si bé tota la península del cap de Creus i el seu entorn marí estan declarats parc natural, els diferents nivells de protecció del seu interior i de les aigües que l'envolten queden definits de la manera següent:

A la zona terrestre s'estableixen tres paratges naturals d'interès nacional: el de cap Gros-cap de Creus al nord, el de punta Falconera-cap Norfeu al sud, i el de la serra de Rodes a l'oest. A la zona marítima, tenen aquesta condició totes les illes i els illots situats dins l'entorn marí del Parc Natural.

A l'interior dels paratges naturals d'interès nacional, tenen la condició de reserves naturals integrals la zona de cap de Creus —la qual, a més de l'àmbit terrestre del cap i el seu entorn, inclou també les illes i els illots de l'espai marí adjacent i del que limita amb la cara externa de l'illa Encalladora— i la de cap Norfeu, que comprèn l'àmbit estricte del cap i els illots adjacents en el municipi de Roses.

Pel que fa a la zona marina, té la condició de parc natural l'entorn de la península del cap de Creus des de la punta del Bol Nou, a cala Tamariua (el Port de la Selva), fins a la punta Falconera (Roses), amb l'exclusió de la badia de Cadaqués.

Dins d'aquesta mateixa zona, i en els espais marins adjacents a les reserves naturals integrals terrestres, s'estableixen tres reserves naturals parcials: els Farallons (entre la cala Prona i la punta dels Tres Frases), el cap de Creus (entre l'illa de Culleró i la cala Jugadora) i el cap Norfeu. Finalment, es crea la reserva integral marina de s'Encalladora, al nord de l'illa.

Molts són els valors que per si sols justifiquen la necessitat de protegir i conservar aquest espai tan singular. És per això que la Llei de protecció del cap de Creus ha de garantir un règim jurídic i de gestió especial encaminat a l'aplicació d'un conjunt de modalitats de protecció, i s'ha d'ocupar de la promulgació d'una sèrie de normes generals i d'instruments d'ordenació dirigits a l'ús del territori i dels seus recursos.

Per tal d'establir els òrgans i els mecanismes de gestió necessaris, es crea la Junta Rectora del Parc Natural de Cap de Creus, la qual està formada per representants de les administracions actuant, amb la missió de fixar les directrius de gestió i controlar-ne el compliment. Es crea també el Consell de Cooperació, que té per objecte facilitar la participació efectiva en la gestió de l'espai protegit de tots aquells organismes representatius dels diferents sectors socials interessats. Finalment, perquè tot això sigui possible, la Llei estableix una sèrie de mesures destinades a protegir la legalitat i a sancionar les persones infractores.

El Parc Natural. Normes de protecció

D'acord amb els diferents nivells de protecció existents dins el Parc Natural, s'estableixen una sèrie de normes destinades a la protecció i preservació de tots els seus valors geològics, botànics, faunístics i ecològics, i dels diferents elements d'interès cultural que conté, com també de cara a vetllar per la integritat del seu paisatge.

Nivell de protecció: parc natural

ÀMBIT TERRESTRE

- Tot l'àmbit del Parc Natural té la condició de sòl no urbanitzable objecte de protecció especial.
- Són genèricament admesos els aprofitaments agropecuaris tradicionals. Cal tenir especial cura de les zones afectades pels incendis forestals.
- Queda prohibida la implantació d'obres i instal·lacions que no estiguin vinculades estrictament als usos agraris o els objectius de protecció. En cap supòsit no es permet la instal·lació d'elements artificials que limitin el camp visual, trenquin l'harmonia del paisatge o en desfigurin les perspectives.
- Es regula l'accés motoritzat al medi natural.
- Es prohibeix plantar i alliberar, respectivament, espècies silvestres vegetals i animals que no siguin els propis del medi natural de la zona. En cas que ho siguin, caldrà l'autorització de l'òrgan gestor. També es prohibeix abandonar o abocar tota mena de residus i deixalles, encendre foc fora dels indrets i períodes assenyalats per l'òrgan gestor i l'acampada lliure.
- La caça serà regulada per la reglamentació que estableixin els instruments d'ordenació del Parc.

ÀMBIT MARÍ

- Pel que fa a l'activitat pesquera, únicament s'admeten el desenvolupament de la pesca artesanal i esportiva i els usos i les activitats tradicionals del cap de Creus. Queden prohibits la pesca d'arrossegament i d'encerclament i els concursos de pesca marítima de superfície i submarina.
- És prohibida la construcció d'instal·lacions d'aqüicultura, la immersió d'artefactes i similars i la construcció d'instal·lacions nàutiques en general, llevat d'aquelles

reduïdes i integrades a l'entorn, destinades exclusivament a usos pesquers i de serveis del Parc.

- S'haurà de limitar i protegir els herbassars de fanerògames marines.

Nivell de protecció: paratge natural d'interès nacional

En aquestes àrees el règim de protecció és més elevat. A més de tot allò que regeix per al Parc Natural, no s'hi admetran alteracions de l'orografia natural dels terrenys, tret d'aquelles que siguin compatibles amb els objectius de protecció. Tampoc està permesa la instal·lació de conduccions aparents d'energia, telefòniques i similars, ni la construcció de cap obra o aparell de generació d'energia.

Nivell de protecció: reserves naturals

Reserves naturals parcials

Aquest nivell de protecció només el trobem a l'àmbit marí del Parc Natural.

- Quant a l'extracció de recursos marins, únicament s'hi permet la pesca artesanal o amb canya, la qual haurà de ser objecte d'una reglamentació específica relativa a arts i mètodes permesos, nombre d'embarcacions i períodes d'extracció, més restrictiva que l'aplicable a la resta del Parc Natural.
- Les visites i les activitats recreatives, el fondeig, la circulació d'embarcacions i l'escafandisme seran objecte d'una regulació específica i hauran de ser restringits i controlats.
- Els treballs científics de recerca o maneig han de ser promoguts o autoritzats per l'òrgan gestor.

Reserves naturals integrals

ÀMBIT TERRESTRE

A més de les normes aplicables a les zones de parc natural i de paratge natural d'interès nacional, en aquestes àrees regeix un grau de protecció més estricte.

- Només poden efectuar-s'hi treballs científics de recerca i activitats destinades a la divulgació dels seus valors. L'accés i la circulació pública s'han de desenvolupar exclusivament a través dels punts i dels itineraris expressament assenyalats.
- No està permesa l'extracció o recol·lecció de minerals, roques, fòssils, plantes i animals. Tampoc hi és permesa l'activitat cinegètica.

ÀMBIT MARÍ

A la reserva natural integral de l'illa Encalladora, només s'hi pot accedir per motius justificats de recerca científica, amb l'autorització prèvia de l'òrgan gestor.

Per tal que tot aquest seguit de normes, actuacions i limitacions que recull la Llei de protecció es puguin desplegar i aplicar correctament, el text legal preveu una sèrie d'instru-

Les feixes han permès el conreu de la vinya i l'olivera a les muntanyes de cap de Creus.

ments que hauran de facilitar-ne la gestió. Ens referim al Pla Especial de protecció al medi natural i del paisatge, al Pla rector d'ús i gestió i a tots aquells plans, normes i programes específics el desenvolupament dels quals queda reflectit en la normativa que protegeix el cap de Creus.

Només amb un correcte desplegament de la Llei aconseguirem una gestió plenament integrada amb l'entorn, tal com es mereix un espai natural d'aquestes característiques.

Una gestió sostenible per al segle XXI

L'ús turístic dels espais naturals és un fenomen que creix molt ràpidament. Els motius pels quals es dona aquest fet són molts i diversos. Podríem dir que la millora en el nivell de renda de les persones n'és un; la creixent sensibilització mediambiental que s'està produint sobretot a les zones urbanes, on l'ambient cada vegada és més artificial i estressant, en podria ser un altre. El fet és que tot això genera que els preus d'aquest tipus de turisme siguin prou econòmics i assequibles per a un ampli espectre social.

Si bé, però, el tipus d'oferta turística i recreativa que s'implanta en els espais naturals condiciona el tipus de turisme que els visita, una oferta en què es tingui en compte la sensibilitat ecològica, paisatgística i cultural segur que comportarà un turisme de qualitat. En el cas contrari el que tindrem serà un model de desenvolupament turístic espontani i incontrolat que acabarà devaluant i hipotecant els valors naturals que en el seu dia van fonamentar la declaració i la protecció de l'espai protegit.

Cal que el creixement econòmic que fins ara s'ha basat en la transformació inconscient de capital natural en capital artificial deixi pas a una noció més qualitativa i més en la línia d'un desenvolupament sostenible, terme àmpliament utilitzat en els nostres dies.

Si entenem com a desenvolupament sostenible l'assoliment d'un equilibri entre la conservació i l'ús que es fa d'allò que es vol desenvolupar, ben segur que tindrem molt de guanyat. Això, que sembla tan senzill, implica un compromís important de totes aquelles persones i institucions implicades en la tasca comuna.

Hem de procurar que en els primers anys de creació d'un parc natural, com és el cas del cap de Creus, es vagi treballant en aquesta línia. La declaració d'un espai natural com a zona protegida i que cal preservar ha de comportar un desenvolupament racional i equilibrat dels seus recursos, amb el benentès que la gestió que se'n faci haurà de compatibilitzar la seva preservació amb el manteniment d'un important sector turístic i les activitats tradicionals de les persones que hi viuen.

A les portes del tercer mil·lenni, podríem reflexionar sobre la necessitat de complementar la filosofia i la llei de «qui contamina, paga» amb la de «qui conserva, que cobri». En una societat on el nivell de vida és força elevat, on ens podem permetre molts luxes i elevades despeses per mantenir i endegar activitats no directament productives, per què no *subvencionar*, entenent aquest terme com una participació i implicació en la natura.

Si volem caminar cap a un desenvolupament sostenible, la protecció del medi hauria de ser part integrant d'aquest procés, i no considerar-se de manera aïllada. Caldria, si més no, que fèssim aquesta reflexió, ja que tal vegada podria ser una de les eines fonamentals que ens ajudaria en el futur desenvolupament dels espais naturals de casa nostra.

Victòria Riera i Aragó és directora del Parc Natural de Cap de Creus.